Ante et post velvet – památky ve svobodné společnosti (výstava)

Třicet let od sametové revoluce roku 1989 mapovala výstava pod názvem Ante et post velvet, kterou připravili pracovníci Národního památkového ústavu územního odborného pracoviště v Ústí nad Labem ve spolupráci s Filozofickou fakultou Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem.

Komunistický režim, který se chopil moci po únorovém převratu v roce 1948, trval v tehdejším Československu jedenačtyřicet let. Za tu dobu byly schváleny dva památkové zákony, první roku 1958 a druhý v roce 1987 platný v novelizované podobě dodnes. Od sametové revoluce došlo v 90. letech k rozdělení Československa a samostatná Česká republika se postupně začleňovala do Evropské unie a stala se součástí Severoatlantické aliance. Vstup do jednotící se Evropy přinesl možnost volného cestování po Evropě, kdy bylo možné mimo jiné porovnávat stav kulturního dědictví našich sousedů. Tři desetiletí od pádu komunistického režimu je již dostatečná doba na reflexi a bilancování úspěchů a proher na mnoha polích včetně památkové péče. A výstava Ante et post velvet je v této rovině výmluvným a velmi hodnotným počinem.

Výstava Ante et post velvet je věnována severozápadním Čechám v rozloze současného Ústeckého kraje. Je to území, kterému osud zasadil ve druhé polovině 20. století mnoho ran. Druhá světová válka a bombardování byly jen začátek. Odsun původního obyvatelstva a živelné dosídlení obyvateli bez niterného vztahu k místní končině zpřetrhal po staletí budovaný vztah člověka, místa a krajiny. Bohatá naleziště nerostných surovin a s tím související nevybíravá těžba zanechaly nejviditelnější ránu na krajinném odkazu, jizvy po dolování zejména hnědého uhlí jsou viditelné dodnes. Celá města a vesnice ustupovaly černému zlatu. Dodnes dochovaný obrazový materiál z bourání starého Mostu nebo obcí z dnešní Přísečnické přehrady vhání opakovaně slzy do očí. Starousedlíci zničených obcí přestěhovaní do panelových sídlišť se dodnes sdružují na společných setkáních v místních hospodách. Tyto zdánlivě nesouvisející případy mají s památkovým fondem mnoho společného. Na územích zničených sídel stála celá řada památek, z nichž je většina nenávratně ztracena. Ale nebyla to jen těžba, která zasáhla památkový fond. Vyvlastnění, potažmo zestátnění rozsáhlých majetků, jejichž údržba by stát stála nepředstavitelné množství peněz, nakonec vedlo k tomu, že se téměř neopravovalo. Jen vyvolené památky dosáhly na obnovu a mnohdy byly necitlivě přizpůsobeny novému účelu. A tak se stávalo, že absence údržby sice znamenala zhoršení technického stavu, ale za cenu zachování autentických prvků, které můžeme dodnes obdivovat a třeba i mnohem kvalifikovaněji opravit. Mnoho památek hmotných i nehmotných bylo zničeno nebo značně poškozeno během období vlády jedné strany.

Revoluce přinesla uvolnění, návrat majetku, privatizaci a časem i možnost dosáhnout na různé formy dotací. Ukázalo se však, že následky oněch čtyřiceti let se budou hojit mnohem déle. Přestože se výsledky nedostaví hned, pracovníci památkové péče neustávají ve svém snažení zachovat pro příští generace zděděné kulturní dědictví. Dnes ve svobodné společnosti se na památky díváme jako na dar a hodnotu, která je nedocenitelná a nenahraditelná, jako na unikátní vzepětí lidského ducha a tvořivosti v daném čase a na daném místě. Tyto hodnoty je třeba společnosti neustále připomínat a předkládat. Jejich prezentaci v podobě komparativních panelů nabízí výstava Ante et post Velvet.

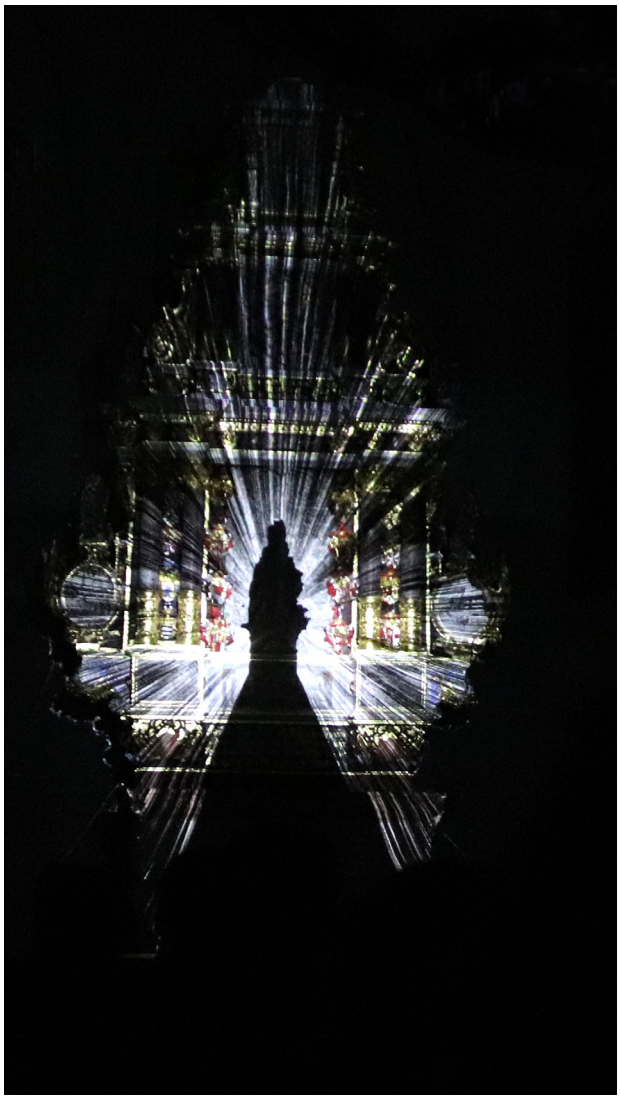

Obr. 1. *Součástí vernisáže byl také videomaping. Autoři Štěpán Kovář a Karim Tarakji z ateliéru Time-Based Media FUD UJEP. Foto: Monika Beranová.*

Panely jsou uspořádány tematicky a vždy do dvojic, jeden tematický panel je věnován situaci před rokem 1989 a druhý se zabývá následujícím obdobím svobodné společnosti. Vedle informativně nabité textové části jsou výmluvné především vhodně zvolené fotografie, jejichž jednoduchým porovnáním lze velmi rychle načerpat příslušný dojem. K jednoduché orientaci dopomáhá návodně podoba panelů od grafičky Evy

Copyright © Autoři, 2019. Vydala Filozofická fakulta Univerzity J. E. Purkyně v Ústí nad Labem ve spolupráci s Národním památkovým ústavem, ú. o. p. v Ústí nad Labem.
Copyright © The Author(s), 2019. Published by the Faculty of Arts of J. E. Purkyně University in Ústí nad Labem in cooperation with National Heritage Institute, the territorial expert workplace in Ústí nad Labem.

Obr. 2. *Vernisáž proběhla v reprezentativním prostoru atria zámku v Krásném Březně. Foto: Monika Beranová.*

Štefanové. Návštěvník výstavy je vtažen rovnou do prostředí různých typů památek a setkává se s jejich specifickými problémy. Na dvojici panelů si vždy může vytvořit ucelený obraz o dřívějším a dnešním stavu památkového fondu příslušného typu. Již záhy mu musí být jasné, jaký skok památková péče za těch třicet let udělala, a to nejen v metodické rovině, ale i svými výsledky. Vždyť se stačí projít centry Kadaně, Klášterce nad Ohří, Chomutova, Litoměřic, kochat se lidovou architekturou Děčínska či Ústěcka, navštívit alabastrový skvost v kostele při zámku v Krásném Březně a porovnat jejich stav před rokem 1989 se stavem nynějším. Prezentovány ale nejsou jen velké a známé práce, velký prostor je věnován i drobným, méně známým případům, protože pro památkáře není malých památek, a tak jsou důmyslně prezentovány i opravy drobných památek rozesetých v krajině, neboť každá skrývá jedinečný příběh a spoluvytváří krajinný ráz a jeho poetickou malebnost.

Témata byla vybrána tak, aby postihla co nejširší segment hmotného kulturního dědictví. Bylo jich stanoveno celkem dvanáct: drobné památky, hospodářské dvory, hrady, hřbitovy, ideologické památky, kostely a fary, lidová architektura, města, technické památky, těžební památky, vesnice, zámky. U každého tématu byly vybrány vzorové a signifikantní případy památkového zásahu před a po roce 1989. Tyto jednotlivé sondy spoluvytvářejí pak celkový obraz proměn památkového přístupu od druhé poloviny 20. století dodnes.

Vernisáž výstavy proběhla 14. listopadu 2019 a byla doprovázena audiovizuální instalací v prostoru kostela sv. Floriána z ateliéru TIME-BASED MEDIA z Fakulty umění a designu Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem.

Spolu s výstavou byla spuštěna geocachingová hra, kterou lze nalézt na stránkách geocaching.com. Kešky jsou publikovány pod nickem *Monumen*[1]. Jedná se o šest keší věnovaných různým památkově chráněným objektům v Ústeckém kraji, které jsou vybrány tak, aby zastupovaly rozličné typy památek, stejně jako je to koncipováno i na výstavě: zámek Pnětluky (okres Litoměřice), důlní revír Preisselberg u Horní Krupky (okres Teplice), podstávkové domy v Merbolticích (okres Děčín), věžový vodojem v Chudeřicích (okres Teplice), kaple svatého Vavřince v Mirošovicích (okres Teplice) a hospodářský dvůr ve Velkém Újezdu (Okres Litoměřice). Zvolen je složitější typ keší, které donutí potencionálního hráče (návštěvníka) zevrubně prozkoumat objekty, jež nepatří k nejvyhledávanějším turistickým cílům.

Doprovodný program k výstavě dále počítal se začleněním škol. Žáci byli provedeni po jednotlivých památkách formou poznávací hry, bylo jim umožněno zhlédnout dokumentární film z roku 1988 o záchraně fresek z kostela v Kopistech na Mostecku a z barokního špitálu v Duchcově, a také si mohli vyzkoušet to, co je k práci památkáře nezbytné – znalosti z archeologie, architektury či dějin umění. Program pro školou povinné návštěvníky je zařazen jako vhodný a netradiční doplněk klasické výuky dějepisu a zároveň má přivést mládež k zamyšlení se nad okolním kulturním dědictvím a vzbudit touhu hledat a v budoucnu i chránit památkové hodnoty.

Výstava byla vyhotovena ve dvou vydáních, druhý exemplář se dal zhlédnou v prostorách Filozofické fakulty Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem.

Ne všechny památky se po roce 1989 podařilo zachránit. Ne vždy se dalo na opravě či údržbě bez konfliktů domluvit, ale zřejmé a nepopiratelné je to, že za oněch třicet let byl uskutečněn ohromný posun a celá řada zámků, kostelů, domů, usedlostí, hradů, soch a historických center severozápadních Čech se nadechla ke svému novému životu. Opravené památky jsou toho němými, ale důstojnými svědky. Za tuto skutečnost patří dík všem, kteří se na těchto obnovách podíleli, od pracovníků památkové péče a citlivých projektantů přes uvědomělé vlastníky po zkušené řemeslníky a restaurátory, i jim je věnována tato výstava.

Martin Zubík – Lukáš Sláma – Markéta Poláková-Jirmanová

[1] Jméno je s trochou nadsázky zvoleno jako upomínka hollywoodského filmu Památkáři o programu spojeneckých armád *„Monuments, Fine Arts, and Archives program"*, jehož úkolem bylo zachraňování památek za 2. světové války.